

HASTA LA VISTA, BABY

MIG OG SCHWARZENEGGER

Det er sjældent særlig sjovt at skrive eller tale om humor. Som englænderne siger: En forklaret vits er en misforstået vits. Hvis min onkel Gunnar pludselig udbryder: ”Alle børnene spillede dart, undtagen Søren, han hang på døren”, så bliver det ikke mere sjovt af, at jeg forklarer, hvorfor vi griner. At vi genkender en bestemt genre, nemlig den, der begynder med udsagnet ”Alle børnene ...”, og at rimets overraskende effekt er årsagen til vores latter.

Men når jeg alligevel bevæger mig ud i denne halsløse gerning, er det, fordi humor er et af de mest fundamentale menneskelige karaktertræk, der findes. **Humor forbinder os og forbinder sig med stort set alt.**

Af samme grund regner vi som regel mennesker blot for humor for uinteressante. De mangler ligesom noget – noget menneskeligt. Til gengæld kan det være en af årsagerne til, at de ofte forårsager morsomme situationer. I hvert fald for alle os andre.

Da James Cameron valgte Arnold Schwarzenegger til at spille en robot fra fremtiden i *Terminator*-filmene, var det formentlig på grund af den alvor, som den tidligere Mr. Olympia med sin maskinelle krop og sit stenansigt signale-

rede. Hvilket hans tyske accent blot var med til at understrege.

Mange tysktalende mennesker har jo den her herlige engelske accent, hvor vi hører den tyske mekanik bag det ellers så smidige engelske sprog. Alligevel lykkedes det Schwarzenegger at gøre robotten menneskelig, og det især med en vending, der endog strækker det 'engelske' sproglige lovlig vidt: nemlig "*Hasta la vista, baby*", som Schwarzenegger desuden brugte i sit politiske virke som amerikansk guvernør fra 2003 og frem.

Når jeg holder foredrag om humor, har jeg det ofte ligesom Schwarzenegger – uden sammenligning i øvrigt. Jeg indleder måske mit foredrag med at sige: "I virkeligheden er jeg ikke særlig sjov ...", og så griner tilhørerne som regel. Og hvis jeg fortsætter med at være alvorlig: "Jeg mener det faktisk, jeg er ikke morsom ...", griner de bare endnu mere. Måske jeg skulle prøve med "*Hasta la vista, baby*"?

Det er en besynderlig situation at være i, men den viser, hvordan humor ikke bare kommer indefra og ikke kun drejer sig om vores egen indre psykologi. Men lige så meget om, hvad der sker rundt omkring os.

For nogle år siden fik jeg et gevaldigt grineflip inde i en kirke. Det var min yndlingssalmist B.S. Ingemann, der satte det i gang – med strofen "*Lysets engel går med glans*". Kordegnens himmelfarende øjne, præstens sorte kjole og den lidende Kristus på altertavlen gjorde, at jeg ikke kunne holde op med at le, da jeg først havde fået det forkerte billede på nethinden. Der er jo ikke så langt fra bønnen til

fniset, slet ikke i en kirke, ja, bønner er i sig selv et ganske sjovt ord, hvis vi smager lidt på dem.

Men når jeg påstår, at det sjældent er særlig sjovt at skrive om humor, skyldes det kontrakten mellem afsender og modtager. Læsere af denne bog forventer at blive klogere på emnet. De forventer, at de kan stole på det, som jeg, forfatteren, skriver, at jeg ikke bare siger det, jeg siger, for sjov. Jeg er derfor nødt til at insistere: Jeg er ikke særlig sjov. Og det skriver jeg ikke bare for at være sjov. Der skal ikke grines.

SØREN HÆNGER IKKE PÅ DØREN

Jeg indledte med at sige, at humor er et menneskeligt karaktertræk. Af den grund er det også vanskeligt at forestille sig en verden uden humor. Den britiske sociolog Michael Mulkay har dog alligevel gjort forsøget.

Mulkay anser humor som et alternativ til en seriøs form for kommunikation. Det er to vidt forskellige måder at organisere verden på, og humor må sædvanligvis underordne sig den seriøse måde at tale på. For humor underminerer og bringer usikkerhed ind i forbindelsen mellem sprog og verden. Derfor vil den aldrig kunne fungere som den dominerende kommunikationsform. Sagt mere populært bliver humor en undtagelse, der bekræfter reglen. Den er derfor som oftest *afledt*. Det vil sige, at den bygger videre på noget, som eksisterer i forvejen.

Humorens afledte kvalitet er formentlig årsagen til, at vi ofte ikke regner den for at være fin nok. Den amerikanske komiker Jim Carrey, der aldrig har været nomineret

til en Oscar, har for eksempel vundet en Golden Globe som bedste mandlige skuespiller to gange. Men det var for seriøse roller i melodramaer som *Man on the Moon* og *The Truman Show*, ikke komedien *Dum og dummere*.

Medlemmerne i Oscar-akademiet tænker sikkert, at humor ikke kan være 'rigtig' kunst, for den skal helst være original, nyskabende og ikke have noget fortilfælde. **Humor har altid et fortilfælde, den er en parasit og en snylter på især seriøse og alvorlige situationer.** Som for eksempel højtidelig salmesang i en kirke eller en østrigskfødt bodybuilder i en amerikansk actionfilm.

Alligevel har humor en enormt vigtig funktion. Den sætter tingene i perspektiv, nogle gange endog i et nyt lys, og sikrer, at vi ikke tager os selv for alvorligt. Alvor tynger, men humor er et opløftende, til tider skævt blik på tilværelsen, og dens let- og lystfuldhed har paradoksalt nok medført, at mange mennesker, inklusive medlemmerne i kritiske filmjuryer, ikke tager den seriøst og ikke værdsætter den for andet end dens umiddelbare underholdningsværdi.

Humorforskere arbejder dog med deres forskningsfelt med så meget alvor, at de har kunnet identificere tre begreber, henholdsvis 'inkongruens', 'lettelse' og 'overlegenhed', som tilsammen beskriver, hvordan humor fungerer. 'Inkongruens' betyder, at vi oplever en uoverensstemmelse mellem den måde, vi forventer en bestemt situation forløber på, og hvad der rent faktisk finder sted. I vitsen om Søren bliver vi for eksempel overraskede over, at Søren hænger på døren. Det gør folk, der hedder Søren, jo sjældent.

'Lettelse' afslører, at humor er en form for ventil i vores

personlighed. Den kan lindre vores smerte. Måske havde onkel Gunnar ophobet en smule aggressivitet over for Søren, fordi han var ved at tabe dartspillet. Derfor gør han grin med ham.

'Overlegenhed' knytter sig som de to første kategorier ikke til vores individuelle psykologi, men til magtforholdet mellem mennesker eller befolkningsgrupper. Gunnar fortæller altså vitsen, fordi han ved hjælp af humor vil håne Søren. Hvis min onkel ikke kan vinde dartspillet, kan han jo måske vinde magtspillet.

Ingen af disse tre teorier hører hjemme inden for én videnskabelig disciplin og kan i øvrigt også være vanskelige at skelne fra hinanden. Men hvis vi skal forklare, hvorfor vi griner i en bestemt situation, benytter vi ofte mindst to af de tre teorier. Nogle gange alle tre. Humor er tydeligvis et godt eksempel på, hvad vi forskere kalder et tværdisciplinært felt.

LØG, MEN IKKE BØNNER

Jeg har ingen planer om udelukkende at blive humorforsker, men da jeg i 2006 skrev en ph.d.-afhandling om ordspil og litteratur, så jeg mig nødsaget til at sætte mig ind i de mest kendte og dominerende teorier om emnet. Som forsker må man ofte erhverve sig en viden blot for at dække sig ind og have sit på det tørre. Det havde i første omgang ikke strejft mig, at ordspil var forbundet med humor. Men nu kan jeg jo godt se, at det eksempelvis bliver kosteligt, når digteren Peter Laugesen i *Plettede plusfours* fra 1993 afslutter et vrøvlende grønsagsdigt netop med et ordspil:

”og rosenkålen knolder/ mens den folder sine hænder/
og gulerødder sprudler// Løg gør gad vide hvad/
imens tomaten rødmer/ ved tanken om salatens
bønner”.

Her løber vi ind i bøunnerne igen. Bønner, i hvert fald dem, vi spiser, finder vi også hos én af mine guruer i forhold til denne bog og en del andre forhold i livet: forfatteren, filsoffen og, ikke mindst, filuren Per Højholt.

I Højholts digt ”Idyl, overbelyst” møder vi to personer, der en tidlig sommerdag på en bakke nær Hørbylunde har nydt et par øl og stiltfærdigt sidder og nævner deres hospitaler. De taler om, hvordan ”kartoflerne er oppe nu og løg men ikke bønner”. Selv om vi bliver ældre, er der i Højholts øjne ingen grund til at bede om hjælp fra oven.

Vi kan altså ikke bare isolere ordspil fra humor. Særligt ikke i Højholts tilfælde. I midten af 80’erne blev han en landskendt humorist og entertainer for *Gittes monologer*, som han selv regnede for venstrehåndsarbejde ved siden af sin mere seriøse digtergerning.

For mit vedkommende endte humorforskning med at blive en **nebensjæft**, som tilmed afledte en række foredrag både om humor og Højholt. Og nu altså også denne bog. Som sagt: **Humor er snylteri**. Det næste bliver vel, at jeg ved siden af mit job som lektor på Aarhus Universitet også skal til at optræde som standupkomiker i mine studerendes fredagsbar. Forskellen er til tider måske ikke så stor, og så alligevel.